

Ι.Μ. Χατζηφώτη (†): Η προσφορά του Βυζαντίου στον πολιτισμό

/ Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός / Ιστορία, Αρχαιολογία, Παλαιογραφία, Στρατιωτικά & Εθνικά θέματα

Το άγιο βήμα της βασιλικής του Ευφράσιου στο Ρορεč της Κροατίας (6ος αιώνας μΧ)

Ιδιαίτερα το Βυζάντιο, όπως άλλωστε και η επανάσταση του Εικοσιένα, δέχθηκε τα πυρά των μελετητών αυτών, μερικοί από τους οποίους δεν δίστασαν να γυρίσουν πίσω στην εποχή του Γίββωνα, όταν τον θεωρούσαν «Bas Empire» (Υστέρα Ρωμαϊκή αυτοκρατορία), υποτιμώντας την προσφορά του και διαστρέφοντας τα χαρακτηριστικά του. Αν είναι δυνατό τώρα πια μετά από τόσες επιστημονικές εργασίες να μην αναγνωρίζεται η αξία. Όχι μόνο στον ιδιαίτερα προβληματικό τομέα της τέχνης, αλλά και στον χώρο της φιλολογίας, της υμνογραφίας και ποιήσεως, της διπλωματίας, της νομικής επιστήμης και άλλων πολιτιστικών εκδηλώσεων. Όταν μάλιστα τον πολιτισμό του το Βυζάντιο δεν τον κράτησε ζηλότυπα για τον εαυτό του, αλλά τον διέδωσε προς όλες τις γεωγραφικές κατευθύνσεις. Ακόμη και η ίδια η Ευρώπη χρωστάει στο Βυζάντιο πολλά. Δεν τα ισχυριζόμαστε εμείς αυτά. Τα αναγνωρίζουν οι εγκυρότεροι ξένοι βυζαντινολόγοι. Ξεχωριστά με το θέμα έχει ασχοληθεί ο «σπουδαιότερος, κατά τον Α. Μουστακίδη Μεσεμβρινό, εκπρόσωπος των ελληνικών σπουδών στη μεταπολεμική Σουηδία κι ένας από τους πιο

φωτισμένους ηγέτες του σημερινού σκανδιναβικού ουμανισμού», ο Αλμπερτ Βίφστραντ (1901-1961) στο μελέτημά του «Το βυζάντιο και η Ευρώπη», που ο Μυστακίδης μετέφρασε στη γλώσσα μας μαζί μ' ένα άλλο κείμενό του («Η αληθινή αρχαιότητα κι εμείς») και παρουσίασε το 1966 σ' ένα μικρό βιβλιαράκι με τον τίτλο «Δύο μελετήματα» του Αλμπερτ Βίφστραντ (Ελληνοσκανδιναβική Βιβλιοθήκη). Στην περισπούδαστη αυτή εργασία ο Σουηδός σοφός, εκτός από τον εκχριστιανισμό της Ρωσίας και των Σλάβων και τη συγκράτηση της αραβικής απειλής, που έδωσε στην Ευρώπη τη δυνατότητα να αναπτυχθεί, αναγνωρίζει στο Βυζάντιο τόσα πολλά και σημαντικά, που ελάχιστα εμείς οι ίδιοι έχουμε προσέξει.

Απανθίζουμε εδώ μερικά από αυτά:

1. «Αν σκεφτούμε ποια ήταν η όψη της υπόλοιπης Ευρώπης κατά τον Θ' και Ι' αιώνα, βλέπουμε καθαρά, ότι για κάμποσα εκατόχρονα ως τα μέσα του ΙΑ' αιώνα το Βυζαντινό κράτος υπήρξε χωρίς σύγκριση η σπουδαιότερη πολιτιστική δύναμη της Ευρώπης, κι ασφαλώς το γνώριζαν και οι ίδιοι οι Βυζαντινοί» **(1)**.
2. «Τα παλαιότερα νομίσματα της Σκανδιναβίας μιμούνται τα βυζαντινά. Οι συγκοινωνίες μας με τη δυτική και νότια Ευρώπη σε ορισμένες περιοχές δεν ήταν τόσο συχνές όσο ήταν με τη βυζαντινή νοτιοανατολική Ευρώπη. Πιο ύστερα, όταν βρεθήκαμε ολότελα κάτω από την επιβολή της καθολικής εκκλησίας, τα πράγματα άλλαξαν και η πνευματική μας ζωή δέθηκε πιο στενά με της νοτιοδυτικής και νότιας Ευρώπης» **(2)**.
3. «Ούτε αυτή η δυτική και νότια ευρωπαϊκή πνευματική ζωή αναπτυσσόταν εντελώς χωρίς την επίδραση της βυζαντινής, όπως φανταζόμαστε. Στην περίοδο της εικονομαχίας στο Βυζάντιο του Ζ' αι., όταν οι αυτοκράτορες προσπαθούσαν να βγάλουν τις εικόνες από τις εκκλησίες και τα μοναστήρια, πολλοί καλόγεροι έφυγαν στη Ρώμη και διέδωσαν εκεί τη γνώση για τη βυζαντινή λογοτεχνία και τέχνη, και η νότια Ιταλία για κάμποσο καιρό ξαναγύρισε στην κυριαρχία των Βυζαντινών. Τον ΙΑ' αι., ένας ηγεμόνας στο Μόντε Κασσίνο, που ήταν ακόμη από τα σπουδαιότερα μοναστήρια της Ιταλίας, έφερε μερικούς Έλληνες ζωγράφους για το στόλισμα του καθολικού. Και στη Βενετία η καλλιτεχνική επίδραση του Βυζαντίου ήταν ισχυρή ως τον ΙΔ' αι.» **(3)**.
4. «Η πνευματική ακτινοβολία του Βυζαντίου προς την Ευρώπη στάθηκε σπουδαία, ενώ δεν μπορεί να μιλήσει κανείς για πνευματική επίδραση από τη δυτική Ευρώπη πριν από τα 1200 περίπου» **(4)**.
5. «Θέλοντας να γράψω μια έκθεση πάνω στην ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας, άρχισα να μελετώ βαθύτερα τη βυζαντινή λογοτεχνία, και ένιωσα με την ευκαιρία αυτή πολλές ευχάριστες εκπλήξεις. Έπειτα προσπάθησα να ενημερωθώ στην τωρινή κατάσταση των ιστορικών ερευνών, και πρόσεξα πως και η ιστορική επιστήμη έφτασε σε μια πιο δίκαια αντίληψη της σημασίας και της προσφοράς των Βυζαντινών. Τους πλησίασα ξεκινώντας όχι με βάση τη μεσαιωνική ιστορία της

Δύσης, μήτε τη νεοελληνική εποχή, παρά από την αντίθετη μεριά, την αρχαιότητα. Τέλος θέλω να επαναλάβω ότι Βυζαντινοί μεταβίβασαν τον αρχαίο πολιτισμό, δεν τον διέλυσαν, και το μετέδωσαν σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα από το δυτικό κόσμο στο διάστημα του Μεσαίωνα»(5).

Και στην τελευταία αυτή παρατήρησή του ο Σουηδός επιστήμονας έχει απόλυτο δίκαιο, γιατί δεν ήταν μόνο η Ευρώπη που ποικιλότροπα ωφελήθηκε από το Βυζάντιο. Και οι 'ραβες του χρωστούν πολλά. Τα καταγράφει προσκομίζοντας πλούσια αποδεικτικά στοιχεία ο Αιγύπτιος Ελληνιστής Άλυ Νουρ στη διδακτορική του διατριβή «Το Κοράνιον και το Βυζάντιον », που κυκλοφόρησε το 1970.

Συνοψίζουμε τα πιο σημαντικά:

1. «Ο χριστιανικός κόσμος εβασίζετο τότε κυρίως εις τα ελληνικά γράμματα, ένεκα της βυζαντινής εκκλησίας. Η βυζαντινή εκκλησία ετροφοδότει τας άλλας εκκλησίας της Αφρικής και της Ασίας με ιεραπόστολους, επισκόπους και άλλους κληρικούς. Αλλά και στους αιρετικούς ακόμη η βυζαντινή εκκλησία εφοδίαζε δια πλείστων θρησκευτικών και επιστημονικών στοιχείων, ορισμοί των οποίων έμειναν απαραλλάκτως εις πολλές ξένας γλώσσας. Εις την αραβικήν διάλεκτον της Υεμένης ενεφανίζοντο λέξεις με καθαρώς ελληνικάς ρίζας. Η δε αραμιακή, ήτις μετωνομάσθη συριακή κατά τους βυζαντινούς αιώνας, περιέχει ικανά στοιχεία μαρτυρούντα μεγάλη ελληνικήν επίδρασιν»(6).

2. «Εξ αιτίας της εξαπλώσεως του Χριστιανισμού και των στενών σχέσεων προς το Βυζάντιον , όχι μόνον οι Αραμαίοι αλλά και οι Πέρσαι και οι Ινδοί και άλλοι λαοί ήλθον εις επαφήν με τα ελληνικά γράμματα»(7).

3. «Υπάρχει φιλολογική σχέσις μεταξύ του κορανικού κειμένου και του ελληνικού της Αγίας Γραφής. Βάσει αυτής της σχέσεως είναι εύκολον να ανιχνεύσωμεν την κορανικήν απόδοσιν των κυριωτέρων θεμάτων άτινα επλούτισαν την αραβικήν γλώσσαν και εδημιούργησαν ενδιαφέρον δια τα ελληνικά γράμματα»(8). Οι επιδράσεις αυτές αναφέρονται κυρίως στο ζήτημα της δημιουργίας του κόσμου, στο ζήτημα της Δευτέρας Παρουσίας, σε Προφήτες και Αποστόλους.

4. «Εκτός των θεμάτων της Αγίας Γραφής υπάρχουν εις το Κοράνιον θρησκευτικοί θρύλοι και αγιολογικά παραδόσεις, αίτινες ευκόλως παραλληλίζονται προς γραφέντα προ του Ισλάμ ελληνικά κείμενα(9). Τα κείμενα αυτά είναι η ψευδοκαλλισθένης φυλλάδα (Θρύλοι του Μεγαλέξαντρου), βυζαντινοί νόμοι και ασκητικά κείμενα, βίοι αγίων, ύμνοι και πατερικοί λόγοι.

5. «Είναι δυνατόν να ανιχθευθούν εις το κορανικόν κείμενο αι εξής αραβοελληνκαί λέξεις: χυντάρ ύδωρ, χούντα ωδή, χουτ κήτος, τ(θ) ούγκρα θύρα, δέφυρα γέφυρα, ιγγίλ ευαγγέλιον, ιβλίσ διάβολος, ουαρ (ι)κ αργύριον, σουρ συσσωρεύω, Φε (ι) ρντάους Παράδεισος, Μαγούς Μάγοι, Γκιν Γεν (πνεύμα ή αόρατον ή καλυπτόμενον δια μανδύου), κιρτάς χάρτης, κιστ justus (δίκαιος), κιστάς ευθύτης, ζυγός, δικαιοσύνη, ζούχρουφ ζωγραφική, μιθάκ η ρίζα, θακ θήκη, διαθήκη, χουάρι ιερεύς,

νούχα νους, μπουργκ πύργος, κούραχώρα, θάρα terra (γη), Ιουνάς Ιωνάς, ντία φως Διός, Θεός, λάμπις κ.λπ.»(10).

6. «Μεταξύ των καλλιγράφων, οίτινες έδωσαν εις την αραβικήν γραφήν τους γνωστούς μέχρι σήμερα χαρακτήρας, αναφέρεται το όνομα του Αμντ ερ Ρούμι (:ο Ρωμαίος), αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι και πλείστοι άλλοι δεν ήσαν Ρωμαίοι, εφ' όσον αι τέχναι αι σχετικαί με τα βιβλία ήσαν ανεπτυγμένα εις το Βυζάντιον»(11).

7. Ελληνικής καταγωγής υπήρξαν πολλοί Άραβες γραμματικοί, ερμηνευτές του Κορανίου, ιστορικοί και νομικοί(12).

8. «Η ελληνική φυσιογνωμία διαφαίνεται και εις τα αραβικά γράμματα επί 14 αιώνας και αποτελεί μέχρι σήμερα παρθένον και αξιόλογον θέμα ερεύνης»(13).

Ο Άλυ Νουρ κατακλείει τη μελέτη του με τους στίχους «ενός μεγάλου δι' ημάς ποιητού, όστις έζησε την ιστορικήν ελληνοαραβικήν ανάμειξιν», του Ιμπν ερ Ρούμι (: ο γιος του Ρωμαίου). Αξίζει να τους μεταφέρωμε στην ζωντανή μας γλώσσα:

Εμείς, τα παιδιά της Ελλάδας
τη σοφία μονοπωλούμε,
τη δόξα, αλλά και την ανδρεία.
Ένας από τους Μαουάλι είμαι,
Όμως η καταγωγή μου είναι
το ένδοξο Βυζάντιο.
Πατέρες έχω τον Θεόφιλο
και τους σοφούς Έλληνες.
Δεν με γέννησε Ράβαι της ερήμου
ούτε κανένας απ' τους νομάδες.
Είμαι παιδί του Ίωνα,
του πατέρα των βασιλιάδων.
Η θέση μου πρέπει
νάναι ψηλά κοντά στους βασιλιάδες.
Κατέχω τη διάνοια και την κρίση
και στη γλώσσα των Αράβων, για να γίνω κριτής.
Μου ταιριάζει να γίνω ηγέτης
και στα γράμματα κριτής.

Οι στίχοι αυτοί μιλάνε πιο εύγλωττα από οποιοδήποτε άλλο στοιχείο και για τη βυζαντινή επίδραση και για την ακτινοβολία του Βυζαντίου στους Άραβες. Τεράστια, εξ άλλου, και ευρύτατα γνωστή υπήρξε η εκπολιτιστική του προσφορά στους Ρώσους και στους Σλάβους, στους οποίους μετέδωσε μέσω της Εκκλησίας την τέχνη και άλλα πολιτιστικά στοιχεία. Χαρακτηριστικά είναι όσα ο Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών Βλάσιος Φειδάς, που έχει ιδιαίτερα ασχοληθή με τις

βυζαντινές επιδράσεις στους σλαβικούς λαούς, παρατηρεί στη διδακτορική του διατριβή «Η πρώτη εν Ρωσία εκκλησιαστική ιεραρχία και αι ρωσικαί πηγαί»:
«Η από του Βυζαντίου αποδοχή του Χριστιανισμού υπό των Ρώσων ωδήγησε τούτους εις την σφαίραν της εκκλησιαστικής του Βυζαντίου επιδράσεως και εχάραξε τα μελλοντικά πεπρωμένα του ρωσικού λαού...Δια της διαδόσεως του Χριστιανισμού παρά τοις βαρβάροις λαοίς, ούτοι περιήρχοντο αποφασιστικώς εις την σφαίρα των βυζαντινών επιδράσεων, του βυζαντινού πολιτισμού, του βυζαντινού πνεύματος, και καθίσταντο, εκτός τινών εξαιρέσεων, στενοί φίλοι της Αυτοκρατορίας»(14).

Σημειώσεις:

- (1) Άλμπερτ Βίφστραντ : Δύο μελετήματα, μτρφ. Α. Μυστακίδη, Ελληνοσκανδιναβική Βιβλιοθήκη, 1966, σελ. 48.
- (2) οπ . παρ. σελ. 50.
- (3) οπ . παρ. σελ. 51.
- (4) οπ . παρ. σελ. 53.
- (5) οπ . παρ. σελ. 64.
- (6) Αλυ Νουρ , Το Κοράνιον και το Βυζάντιον , Αθήναι, 1970, σελ. 45.
- (7) οπ . παρ. σελ. 46.
- (8) οπ . παρ. σελ. 54.
- (9) οπ . παρ. σελ. 63.
- (10) οπ . παρ. σελ. 7879.
- (11) οπ . παρ. σελ. 86.
- (12) οπ . παρ. σελ. 8591
- (13) οπ . παρ. σελ. 94.
- (14) Βλ. Ιω . Φειδά : Η πρώτη εν Ρωσία εκκλησιαστική ιεραρχία και αι ρωσικαί πηγαί , Αθήναι, 1966, σελ. 11 κ. ε.

Πηγή: *Ι. Μ. Χατζηφώτη, Βυζάντιο και Εκκλησία, Εκδόσεις Αποστολική Διακονία, Β' Εκδ ., 1989, σελ. 1723.*